

FENÒMENS PRECATALANS I AFINITATS OCCITANES EN LA TOPONÍMIA DE L'ALT PALLARS

INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ

Allunyat temporalment de la vida acadèmica, lliuro per a les actes del Col·loqui de Lleida de l'AILLC ben just una versió redactada —per bé que força esquemàtica encara— de la comunicació que, amb el títol de «Fenòmens occitans en la toponímia i el lèxic de l'Alt Pallars», vaig presentar-hi mitjançant diapositives, les quals contenien principalment mapes, esquemes i exemples. Si la correspondència entre aquesta versió i aquella versió és tal, val a dir que el canvi de títol apunta en el mateix sentit —el d'al·ludir realment a allò que el segueix, sense falses expectatives: n'ha caigut la referència al lèxic en general (car aquest aspecte no hi arribava a ser tractat, i hauria requerit tot un altre estudi), de manera que tan sols hi resta la toponímia, matèria i disciplina de la qual no em cal pas moure per posar en relleu el fenomen que es dona a l'Alt Pallars. Fenomen que, d'altra banda, ben mirat, no podem simplificar sota una atribució global d'occitanisme, com es donava a entendre, sinó que respon sovint a una altra naturalesa: la dels trets arcaics o *stricto sensu* precatalans que tan poderosament atreuen l'atenció en l'observació d'aquell territori pirinenc.

I. MARC GEOGRÀFIC DE REFERÈNCIA

La precisió restrictiva a l'Alt Pallars com a marc de referència respon a la tradició geogràfica segons la qual s'escau de considerar, dins del Pirineu català i en particular dins del mateix Pallars, amb característiques diferencials pròpies de diversa índole (orogràfica, etnològica, dialectal, onomàstica...), una àrea de màxima concentració d'aquests trets idiosincràtics: aquesta àrea, en atenció a la seva major elevació i també, en part, al relatiu aïllament secular que se'n deriva, rep el nom d'Alt Pallars. Comprèn principalment les valls de capçalera del riu que articula el conjunt comarcal, la Noguera Pallaresa, de manera que ens estem referint sobretot a les tres valls que convergeixen aigua avall, en un

trifini compost entre Tírvia i Llavorsí: per ponent, baixant de l'aranès massís de Beret per Montgarri, la vall d'Àneu pròpiament dita (a la qual s'uneixen, fins a constituir el conjunt conegut modernament com a Valls d'Àneu, les laterals d'Àrreu, la Bonaigua, Unarre, Espot i Escart); pel centre, caient gairebé del nord geogràfic, la vall de Cardós, que tan singularment va estudiar Joan Coromines, i per llevant, reunides prèviament vers Alins, la vall Ferrera i la de Tor. Aquest seria l'Alt Pallars estricte: les valls el tancament septentrional de les quals constitueix el Pirineu axial, tot confrontant, doncs, respectivament de ponent a llevant, amb l'Aran, el Coserans i Andorra. A aquest marc indiscutiblement d'alta muntanya, i sense sortir del referent comarcal pallarès, podrien unir-se, tal vegada, el tram central del Pallars Sobirà (el tram que l'esmentada Noguera Pallaresa recorre de Llavorsí fins a Sort, posem per cas) i potser les seves principals valls laterals: la de Romadriu, la de Siarb (corresponent al vessant pallarès del port del Cantó), totes dues sota el pic de l'Orri, i, per ponent, ja confrontant amb la vall Fosca per Cabdella, al peu del Montsent, la d'Àssua. Estirant encara una mica més el concepte, hom pot adjudicar també un caràcter *alt* (i uns certs trets distintius similars) a l'esmentada vall Fosca, a desgrat de la seva adscripció administrativa a la demarcació comarcal del Pallars Jussà. Més enllà d'aquest marc és evident que segueix l'Alt Pirineu, i fins i tot el Pirineu més extrem, però no és menys evident, des de tots els punts de vista, que sortim ja de l'àmbit pallarès per endinsar-nos successivament, vers ponent, en el ribagorçà, en el pròpiament aragonès i en el navarrès (o, pel vessant nord de la carena, en el gascó).

Sigui com sigui, l'Alt Pallars és eminentment el tram central —el tram pallarès, vet aquí— del Pirineu axial, i és clar que aquí el Pirineu axial marca —més enllà de fronteres polítiques modernes, que mai no s'hi acabaren d'ajustar— la gran divisió de conques hidrogràfiques: al nord, valls atlàntiques com la mateixa d'Aran; al sud, les diferents *nogueres* o valls pallareses que s'abocuen indirectament a la Mediterrània mitjançant el Segre i al capdavall l'Ebre. Som, doncs, en un dels vèrtexs clau de l'Europa occidental.

II. LA TOPONÍMIA DE L'ALT PALLARS

El cas és que, en el marc de l'onomàstica territorial catalana, com ja posaren en relleu Joan Coromines i molts altres després d'ell, l'àmbit pirinenc destaca per la seva singularitat. Els seus trets distintius, però, no es limiten a una evident absència de noms d'origen aràbic o a una encara més evident afinitat semàntica amb l'entorn natural (orogràfic, zoològic, vegetatiu, hidrogràfic, etc.) que li és propi —difícilment podria ser d'una altra manera—, sinó que presenta uns determinats trets específics de caire historicolingüístic, els principals dels quals són dos:

- La presència destacada d'un substrat preromà autòcton de tipus no indoeuropeu.
- La freqüència de determinats trets fonètics arcaics en noms d'origen romànic.

Encara que aquests dos fenòmens són ben diferents entre si (recordem que un es defineix com a preromà, i per tant anterior a la llatinització, mentre que l'altre és justament de tipus romànic, és a dir, per definició postllatí), convé afegir-hi que tant l'un com l'altre tenen en comú, a més d'una possible relació genètica o de causa i efecte, sobretot una distribució geogràfica força significativa: com més ens endinsem en l'Alt Pirineu, és a dir, com més a prop som del tram central del Pirineu axial, més observem que la toponímia presenta aquests trets. I no solament això, sinó que, d'alguna manera, els presenta mitjançant una especialització tipològica que podria resultar significativa: mentre que els topònims preromans autòctons destaquen sobretot en la toponímia major (noms de poblacions, fins al punt d'arribar-hi a ser majoritaris en algunes valls extremes, com la d'Àneu), en canvi, els trets romànics arcaics, bo i trobar-se també en determinats noms de pobles, s'amaguen principalment en l'àmbit de la toponímia menor, és a dir, en noms de partides, prats, petites fondalades, etc.

Pel que fa al substrat preromà, insistim que es tracta eminentment, en aquesta zona del país, d'un estrat sens dubte no indoeuropeu, però cal afegir-hi que tampoc no pròpiament ibèric —que és la mena de substrat preromà no indoeuropeu que domina a la resta del territori de llengua catalana—, sinó que presenta determinades afinitats o connexions bascoaquitanes, fins al punt que, amb diferents matisos i gradacions, hom l'ha qualificat de basc, de bascoide o simplement de substrat pirinenc autòcton,¹ volent indicar amb això, si més no, una identitat tan incerta com inevitablement propera a la de la resta de cultures arrelades d'ençà mil·lennis en altres regions de la mateixa serralada.

Tanmateix, no és d'això —del substrat preromà pirinenc, de la seva identitat i de la seva possible presència directa en l'onomàstica de la zona— que

1. Un cop superada definitivament l'antiga i ja insostenible idea d'una identitat entre basc i ibèric, Coromines emprà sovint el terme *basc* per referir-se als noms preromans no indoeuropeus de l'àrea pirinenca (i de vegades també d'altres zones), fins al punt de convertir-ho en una de les principals teories que lliurà a la nostra història lingüística, però ell mateix —i bona part dels estudiosos posteriors— aniria decantant-se després per una expressió més matisada, *bascoide*. Recentment, però, toponimistes com Moran i Rabella, des de l'IEC, o altres precisament des del País Basc, com Gorrochategui, fan per manera d'evitar aquesta mena de termes i prefereixen emprar un circumloqui del tipus «substrat preromà pirinenc», que trobem sovint —per exemple— a l'apartat etimològic del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* de 2003. Un bon resum de la qüestió és l'article de J. A. Rabella (2007), i jo mateix m'hi he referit en la ponència sobre la toponímia pirinenca catalana que vaig presentar al XVI Congrés Internacional d'Euskaltzaindia (Pamplona, 2008), les actes del qual es troben en premsa.

tractem en aquest treball, sinó tot just de l'altre punt que abans s'ha destacat com a propi i distintiu de la toponímia de l'Alt Pirineu: els trets fonètics arcaics en l'àmbit romànic, la datació dels quals deu remuntar a l'època altomedieval, i que en algun cas (amb una datació, però, prou més incerta i possiblement posterior) són compartits de forma notòria amb els parlars occitans més característics de l'Alt Pirineu, en particular els gascons de les contrades veïnes.

Aquests trets arcaïtzants són certament diversos, si bé els podem acabar associant a tres tipus bàsics de fenòmens, referits sempre a la fonètica històrica de la nostra àrea romànica:

- a) El freqüent manteniment de /o/, i de vegades també de /e/, en posició final.
- b) El tractament singular de /n/, amb casos de conservació final i, en canvi, altres de caiguda en posició intervocàlica.
- c) Altres fenòmens consonàntics, com ara casos esparsos d'oclusives intervocàliques no sonoritzades o de grups amb iod no palatalitzats.

A ells, i sobretot als exemples concrets que ens permeten d'afirmar-los, dedicarem, doncs, la resta de la comunicació, tot presentant-los mitjançant diferents apartats i subapartats. Aquests, però, no servaran aquest mateix ordre ni exactament aqueixa estructura, sinó que, a l'hora que en descrivim les característiques respectives, s'aniran descabdellant de manera gradual a fi d'intentar comprendre millor llur naturalesa.

III. MANTENIMENT DE VOCALS FINALS /e/ - /o/

Es tracta d'un dels fenòmens arcaics més importants dins l'àmbit romànic específic de l'Alt Pirineu (no només de l'Alt Pallars, doncs), però també dels més evidents i, doncs, dels més ben coneguts.² Convé observar, això sí, que apareix amb més freqüència en el cas de /o/ final que no pas en el seu paral·lel amb /e/, i que es dona en una àmplia varietat de situacions i topònims: tant simples com compostos o derivats per sufixació, tant en substantius com en adjectius, i també amb algun lexema de filiació no romànica. A més, no es limita a la posició final absoluta, sinó que semblantment n'hi ha casos en què la vocal fossilitzada va seguida de /s/, és a dir, com a morfema flexiu (o morf) de

2. Joan Coromines ho apuntava ja en les primeres versions de treballs clàssics com «El parlar de Cardós i Vall Ferrera» (1936) o «La survivance du basque jusqu'au Bas Moyen Âge» (1958), però és clar que fou a partir de la inclusió de llurs versions actualitzades respectivament al segon volum d'*Entre dos llenguatges* (Coromines 1976) i al primer d'*Estudis de toponímia catalana* (Coromines 1965-1970) que el plantejament d'aquest fenomen quallà entre la massa crítica del país.

masculí plural. Tan freqüent és, que ens podem limitar a enumerar una colla (en absolut exhaustiva) d'exemples extrets de la toponímia aneuenca,³ tot agrupant-los d'acord amb la varietat que n'acabem de descriure.

D'una banda tenim nombrosos casos de manteniment de /o/ en posició final absoluta de mots simples: *Campo*, *Faro*, *Arenyo* o *Burgo* (aquest darrer amb ètim no romànic, sinó germànic) és clar que corresponen als *Camp*, *Far*, *Areny* o *Burg* que podem trobar, sense anar gaire lluny, a la mateixa comarca o a les veïnes. Aquests exemples eren de topònims basats en substantius, però també n'hi ha d'adjectius: *Morto*, *Obago* o *Calbo* en són una bona mostra (mentre dubtaríem en quin grup posar *Deserto*). De la mateixa manera, trobem compostos entre substantiu i adjectiu: *Riufredo*, *Montalto*, *Montcaubo*, *Espinhalbo*, *Campolado* o, no aglutinat, *Puio Blanco*.

Sabem també des de Coromines, i les dades arplegades posteriorment no fan sinó confirmar-ho, que un fenomen tan habitual en toponímia com la participació de diferents sufixos romànics no sembla pas que faci minvar la presència recurrent de /o/ final; vet aquí *Planello*, *Puntillo*, *Puiolo*, *Costerasso*, *Castellasso* (i la variant amb rotacisme *Casterasso*), *Bellero*, *Tartero*, *Carbonero*, *Monestero*, *Arguilero*, *Hedredo*, *Cerquedo*, *Hortaledo*, *Vernedo*, *Escobedo*, *Moredó*, els singulars (no sonoritzats) *Ometo* i *Cobeto* (o *Coveto*), o el compost *Bedoforcado*.⁴

I, com hem apuntat, no són gaire menys freqüents els casos de manteniment d'aquesta /o/ dins d'un morf de masculí plural (tant en mots simples com sufixats): *Campos*, *Prados*, *Estanyos*, *Pagos*, *Corbos*, *Forados*, *Hortolados*, *Fenados*, *Feneros*, *Castellassos* i altres topònims similars parlen per si sols.

Pel que fa a la vocal /e/, se'n detecten també prou casos de manteniment

3. S'entén i es confirma, doncs, que els casos esmentats en aquest apartat es troben almenys dins d'un dels quatre termes municipals en què modernament s'estructuren les Valls d'Àneu, i que tots ells foren recollits en *De Marimanya al Cargol. Inventari toponímic de les Valls d'Àneu* (Turull 2004). Estalviem, per tant, no sols el detall geogràfic de cadascun d'ells —recollit a l'edició del primer i fins ara únic volum publicat de l'*Inventari toponímic de les Valls d'Àneu*—, sinó també la seva explicació etimològica, que n'haurà de centrar el segon volum, actualment en fase d'elaboració (això a banda del fet que en alguns casos aquesta etimologia és prou òbvia, i en d'altres ha estat ja explicada per Coromines, sigui als *Estudis de toponímia catalana* o bé en l'article corresponent de l'*OnCat*, al qual remetem per a possibles ampliacions d'aquest aspecte). Val a dir que són tan nombrosos els exemples de /o/ final conservada (i en menor mesura també els de /e/) que, com hem apuntat, és suficient en aquest cas de recórrer a una font ja tancada i establerta com és l'*Inventari toponímic de les Valls d'Àneu*, encara que se circumscrigui a una sola subcomarca i que això impliqui deixar fora alguns exemples tan divulgats com el topònim major *Molinos* o un singular *Corte*, que com a tal no hem trobat pas a Àneu.

4. En canvi, el també aneuenc *Emprado*, més que no una fixació toponímica del participi d'*emprar*, hauria d'entendre's com un simple *Prado* amb el prefix *en-* que en el seu dia estudià Coromines (1965-1970, II: 9-11) a propòsit principalment de la toponímia d'Andorra. El fet que a la mateixa contrada trobem altres topònims amb aquest afix, com ara *Empartes*, *Empontàs* o *Encoma* (Turull 2004), bé sembla confirmar-ho.

en posició final absoluta, si bé sense poder arribar a comparar-se ni quantitativament ni qualitativament amb els anteriors; tenim *Monte* o *Fonte* entre els més simples i evidents, o *Llevante*, *Sallente* i *Tinente* formant un subgrup que remet a antics participis de present. També n'hi ha algun exemple amb morf de plural, que semblantment contravé l'evolució regular dels mots respectius en català general: *Montes* i *Cortes* tenen un clar paral·lel en els respectius singulars, i ja abans —en nota al peu— hem alludit a un més insòlit *Empartes*.

IV. ALTRES TRETS ARCAICS O COINCIDENTS AMB L'OCCITÀ

Deixant de banda el vocalisme final, hom ha detectat en la toponímia de l'Alt Pallars —i àrees properes de l'Alt Pirineu— uns altres trets fonètics semblantment arcaics en el context romànic, però que hi són presents amb una incidència molt menor tant pel que fa a la seva freqüència en termes absoluts com pel que fa, sobretot, al seu caràcter no gens sistemàtic; és a dir, que, al costat d'alguns pocs topònims (pocs, però valuosos) en què certament aquests trets arcaics es conserven, molts altres noms de lloc —que potencialment també els haurien pogut contenir— no ho fan pas, de manera que, en efecte, es pot afirmar que els casos que adduïrem en aquest apartat són tan sols com una romanalla molt minoritària —però no per això poc significativa, precisament— d'elements fossilitzats que en termes generals (és a dir, en molts altres topònims, fins i tot de la mateixa contrada) sí que han evolucionat.

Cal advertir, d'altra banda, que aquest bloc no és tal, sinó que en el present apartat hi podem encabir tot de fenòmens que en realitat són força diferents entre si, i fins i tot divergents quant al seu origen i, sobretot, la seva filiació. Els dos primers —que són de fet els que han estat anunciats prèviament: grups amb iod no palatalitzats i oclusives intervocàliques no sonoritzades— resulten clarament arcaics en el marc romànic, fins al punt que des de l'òptica de la gramàtica històrica del català s'escau de considerar-los precatalans, ja que van en contra de les lleis fonètiques que en aquests contextos caracteritzen la nostra llengua. Després d'ells, però, comentarem uns altres fenòmens que, si bé es poden considerar també arcaïtzants, destaquen sobretot per la seva afinitat amb l'occità, i especialment amb els parlars gascons pirinencs.

Pel que fa en primer lloc, doncs, als grups amb iod no palatalitzats, tenim si més no quatre topònims pirinencs prou clars —al costat d'altres de possibles— que ja Coromines (1965-1970, i: 129-130 i 1976: 54) va detectar i comentar de forma escaient; es tracta sobretot de casos on aquest fenomen es dóna a la cua del topònim, *Travessani*, *Pesserani* i *Gireni*, però també d'un en què el trobem en posició medial, *Saliente*, i que, com és evident, presenta un viu contrast amb aquell *Sallente* que hem vist adés (i tots dos amb els *Sallent* de la resta del país). I encara sembla que podríem incloure-hi tres casos (proba-

blement emparentats entre si) que hem enregistrat a Turull (2004), i que tindrien el valor afegit de mostrar un tret similar en posició inicial absoluta: *Liers*, *Lierder* i *Lierders*.

El segon fenomen d'aquest tipus, un poc més nombrós (però tampoc no general, ans al contrari), és el de certes consonants oclusives sordes intervocàliques que es mantenen sense sonoritzar, en contra de la norma evolutiva que va del llatí vulgar al romànic català. Dos exemples molt recurrents van ser igualment posats en relleu per Coromines (1965-1970, i: 128): *Llevata* i *Napiners*, en aquest cas fent un contrast més que evident amb el també pirinenc *Nabiners* (a l'Alt Urgell). Però se n'hi poden afegir uns quants més, ja siguin de la mateixa procedència bibliogràfica (*Setornera*, *Colieto*, *Llubriquet*, *Aineto*, *Coscolleta*, *Llapiero*, *Relapieso*) o bé d'entre els recopilats a Turull (2004), com ara els ja esmentats *Ometo* i *Coveto* o *Cobeto* (que també ja recollí Coromines), i encara d'altres de més incerts, però semblantment sufixats i en principi susceptibles de ser inclosos en aquesta relació: *Lladeto*, *Montemoixeto*, *Gariato*, *Ribato*, *Sallato*, *Tarates*.

Al costat dels dos trets anteriors, que podem considerar merament (i fortament) arcaics, n'hi ha algun altre que, com hem dit, sense deixar de ser arcaïtzant —car en català es presenta tan sols en determinats textos molt primerencs, previs a l'eclosió de la llengua literària medieval—, ens acosta de manera força suggeridora a les solucions evolutives pròpies de la llengua occitana. En concret és el cas, prou evident, de la conservació de /n/ final en topònims majors pallaresos com *Estaron* i *Estaon* —tots dos, doncs, noms de pobles— o d'altres com *Santaon*, *Setzon*, *Planamolín* o *Puifalcon*, per no posar exemples sinó d'entre els romànics i oxítans que, al costat d'altres força més dubtosos o complicats d'explicar (preromans, paroxítans, etc.), tragué a collació Coromines (1965-1970, i: 125), als quals per cert podríem afegir a partir de Turull (2004) un altre *Santaon*.

I encara —sense arribar a constituir un quart fenomen com a tal, car es tracta de trets prou diferents entre si— podem afegir-hi uns pocs topònims esparsos (i sempre corresponents a termes d'alta muntanya, situats no pas per casualitat prop de la frontera lingüística) que presenten possibles o evidents afinitats amb el gascó pel que fa al resultat de les respectives evolucions fonètiques, enfront de les que serien esperables en català; es tracta com a mínim de *Casteig*, *Comabiera* i *Vaqueira*, el qual sens dubte cal posar de costat amb el seu famós homònim aranès.

V. CAIGUDA DE /n/ INTERVOCÀLICA A LA TOPONÍMIA DE L'ALT PALLARS

Arribem així a l'últim fenomen que ens proposàvem de comentar, i que ens ha de dur a plantejar unes conclusions en forma més de qüestions finals que no pas d'afirmacions resolutives. Es tracta de la singular caiguda de /n/ en posició

intervocàlica, que es troba de forma molt acotada des d'un punt de vista geogràfic (certament es restringeix a l'Alt Pallars, i encara a no tota l'àrea abans definida com a tal), però, dins seu, amb una freqüència relativa que no pot deixar de sobtar-nos i, doncs, d'interrogar-nos.

D'una banda hi ha, no cal dir-ho, els casos que podem considerar clàssics, que ja foren estudiats per Coromines (1976: 53) a propòsit de les valls de Cardós i Ferrera, com ara *Solau* i *Plau*, derivats respectivament de SOLANUM i PLANUM,⁵ als quals fàcilment s'afegeix no sols el seu plural *Plaus* (PLANOS), sinó també *Cadius* (de CATINUS, emparentat estretament, doncs, amb *Cadí* i *Catí*) i *Ventolau*, possible derivat per sufixació (VENTULANUS) del nom personal llatí VENTULUS.⁶ A aquests exemples típics i indiscutibles, que permeten fer-se una idea clara del fenomen i obliguen a associar-hi una hipòtesi explicativa, el mateix Coromines (1965-1970, i: 124) va afegir-n'hi uns quants altres de no menys significatius, com ara *Sant Amentiu*, *Corbiu*, *Galièra*, *Coscoera*, *Colieto*, *Pieda*, *Mustiri*, *Campaus*, *Baiau*, *Llosaus*, *Llunau* i *Seneplau*.

Per part nostra, podem encara allargar la llista de topònims de l'Alt Pallars que presenten o poden presentar caiguda de /n/ intervocàlica amb una colla de casos més, extrets com abans de Turull (2004): *Sobriu*, *Cavardiu*, *Carvadius*, *Senyalius*, *Promolius*, *Montaus*, *Ribau*, *Fairous*, *Marieus*, *Farrerues*, *Piafesa*, *Comial* (i *Comials*), *Fariella*, *Coupiets*, *Pusiera*...

CONCLUSIÓ

El darrer fenomen ens ha portat al punt clau de tot plegat (si és que tot plegat, és a dir, el conjunt de fenòmens singulars que hem estat observant, respon a un únic punt clau): quin és el seu origen, quina explicació podem donar-hi, on podem trobar la seva causalitat?

Mentre no ens hem mogut dels primers fenòmens, estrictament arcaics o arcaïtzants, semblava no haver-hi gaire més problema, ja que la seva mateixa naturalesa arcaica ens en donava l'explicació: es tractava de restes d'un estadi primitiu del romànic autòcton, *stricto sensu* precatalà, certament, de manera que ens podem limitar a veure-ho com una evolució *in situ* del llatí vulgar, que pel que fa a determinats trets fonètics possiblement no va anar més enllà a causa tot just del caràcter extrem i aïllat de la zona on es desenvolupava. A més,

5. No deixa de ser significatiu que aquest topònim *Plau*, un cop es converteix en incompreensible per als parlants d'èpoques més recents, esdevingui en algun cas *Palau* (a Turull 2004 en tenim dos casos), ja sigui per mera anaptixi, ja sigui —molt més probable— per acció d'una etimologia popular, o fins per llur acció combinada.

6. Tanmateix, pel que fa a *Ventolau*, fóra també possible una derivació a partir de l'ètim del substantiu comú *vent* (com en altres topònims catalans del tipus *les Ventoses*, *el Pla del Vent*, etc.), sense haver de recórrer necessàriament, doncs, a l'esmentat antropònim llatí.

no ho oblidem, estem parlant de topònims, i és un fet ja ben conegut i acceptat que precisament aquests elements onomàstics poden i solen actuar com un catalitzador per a les fossilitzacions lingüístiques; és així, per posar altres exemples que ara no fan al cas, que és només en topònims que es conserven usos de l'article arcaic (derivat de l'IPSUM llatí) fora de les àrees on aquest encara és viu, o que és especialment en topònims que conservem (i seguim emprant, ignorants del seu significat originari) tants de noms preromans, llatins, germànics o àrabs que ens han llegat les successives cultures que han quallat en el nostre territori al llarg de la història. Justament per això la toponímia té tant de valor, entre altres disciplines connectades, per a la història de la llengua, com s'està demostrant un cop més.

Ara bé, quan ens hem acarat a uns altres fenòmens que, a banda de ser arcaics, presenten una connexió oberta —quan no una pura i simple identitat— amb la veïna llengua d'oc (i en particular amb els encara més veïns parlars gascons del vessant nord de l'Alt Pirineu), llavors ha començat a trontollar la simplicitat de l'explicació. Aquells fenòmens, doncs, ¿eren també mers arcaïsmes propis del parlar romànic precatalà que hom considera autòcton de l'Alt Pallars, o bé es podien interpretar, prou senzillament també, com a influències de veïnatge, d'adstrat, ja fos en un determinat estadi evolutiu de la llengua (afectant un sol tret fonètic) o ja fos com a préstec particular restringit a l'àmbit de l'onomàstica? Car no oblidem el fenomen dels topònims viatgers, és a dir, traslladats o transportats, mitjançant el qual s'explica no solament la presència arreu d'Amèrica de tantíssims noms originàriament europeus, sinó també la d'una bona colla de noms d'estirp occitana en diferents comarques de Catalunya (*Avinyó, Verdú, Tornafort, Foix*, etc.) i, més endavant, una similar reduplicació de noms de la Catalunya Vella al cor de la Nova o bé del País Valencià (*Montcada, Montserrat, Bell-lloc*, el riu *Girona*, etc.).

Però si amb els noms pallaresos de regust occità la primera hipòtesi explicativa podia trontollar, és en el darrer apartat (caiguda de /n/ intervocàlica), com dèiem, que arribem al punt clau. Ja que ara no sols se'ns presenta el dilema entre un arcaïsmes i un occitanisme, sinó que torna a entrar per la porta del darrere el fenomen que sempre ha planat sobre l'onomàstica pirinenca: l'acció del substrat, i en particular d'aquell substrat bascoide al qual ens hem referit anteriorment. Curt i ras: no fóra esperable la caiguda de /n/ intervocàlica (ni menys encara la seva freqüència en toponímia) prenent tan sols com a punt de referència el caràcter arcaic —en termes romànics— dels vells parlars autòctons. Una cosa és una no evolució, una conservació contrària a determinades lleis fonètiques al capdavant no observades, però una altra cosa és una acció concreta, una caiguda, que no es dona si no és, justament, en funció i per acció de determinat context: el de les àrees de llengua basca i el d'aquelles —el gascó pirinenc— on se sap que hi hagué un substrat de la mateixa mena o molt similar.

De manera que el dilema és ara un altre: aquesta caiguda de /n/, atès que coincideix no solament amb el gascó pirinenc sinó amb el basc mateix, ¿ve de l'altra banda de la carena com una influència gascona més, de manera que simplement hem de reformular les isoglosses de fa (posem pel cas) mil anys, o bé es tracta d'una acció pròpia del substrat preromànic (i suposem que preromà) sobre el qual tenia lloc l'evolució particular d'un primerenc romànic autòcton de l'Alt Pallars? La resposta a aquesta qüestió, que no estem en condicions de respondre de manera concloent, ens haurà de permetre avançar qualitativament en el coneixement del passat i de la realitat de les nostres comarques d'alta muntanya.

ALBERT TURULL
Universitat de Lleida

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Coromines 1965-1970: Joan COROMINES, *Estudis de toponímia catalana*, 2 vol., Barcelona, Barcino.
- 1976: Joan COROMINES, *Entre dos llenguatges*, vol. 2, Barcelona, Curial.
- OnCat*: Joan COROMINES, *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, 8 vol., Barcelona, Curial / «la Caixa», 1989-1997.
- Rabella 2007: Joan Anton RABELLA, «Reflexions sobre el substrat preromà al Pallars i la Ribagorça», dins Emili Casanova / Xavier Terrado (ed.), *Studia in honorem Joan Coromines*, Lleida, Pagès, 201-216.
- Turull 2004: Albert TURULL (dir.), *De Marimanya al Cargol. Inventari toponímic de les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu.